

НАСЕЛЕНИЕ И ДЕМОГРАФСКИ ПРОЦЕСИ ПРЕЗ 2008 ГОДИНА

Формираните през последните години положителни тенденции в изменението на основните показатели за демографското развитие на страната продължиха и през 2008 година. Те се изразяват в забавяне на темповете на намаляване на населението в резултат предимно на подобрените показатели за естественото движение на населението, увеличаването на средната продължителност на предстоящия живот и ограничаването на влиянието на външната миграция. Основен проблем за демографското развитие на страната е все още високото равнище на смъртността, сравнително по-ниската средна продължителност на живота в сравнение с другите европейски страни и отрицателното външномиграционно салдо. Установените тенденции са основания за излизане на страната от тежката демографска криза, в която тя се оказа през последното десетилетие на миналия век.

1. Основни тенденции в броя и структурите на населението

Развитието на демографските процеси в страната са от изключителна важност не само за формиране на броя и структурите на населението, но и на трудовите ресурси, които са в основата на социалното и икономическото развитие.

Към края на 2008 г. изчисленото постоянно население на България е 7 606 551 души. За една година в резултат на отрицателния естествен прираст и отрицателното външномиграционно салдо населението намалява с близо 33 700 души, или с 0.4% спрямо предходната година.

Население към 31.12. по години и пол

Година	Общо	Мъже	Жени
1990	8 669 269	4 269 998	4 399 271
1995	8 384 715	4 103 368	4 281 347
2001	7 891 095	3 841 163	4 049 932
2005	7 718 750	3 743 327	3 975 423
2006	7 679 290	3 720 932	3 958 358
2007	7 640 238	3 699 689	3 940 549
2008	7 606 551	3 681 280	3 925 271

В общия брой на населението жените са по-голямата част от него (51.6%). През 2008 г. на 1 000 мъже се падат 1 066 жени.

В края на 2008 г. в градовете живеят 5 407.1 хил. души, или 71.1% от населението на страната, а в селата - 2 199.5 хиляди, или 28.9%.

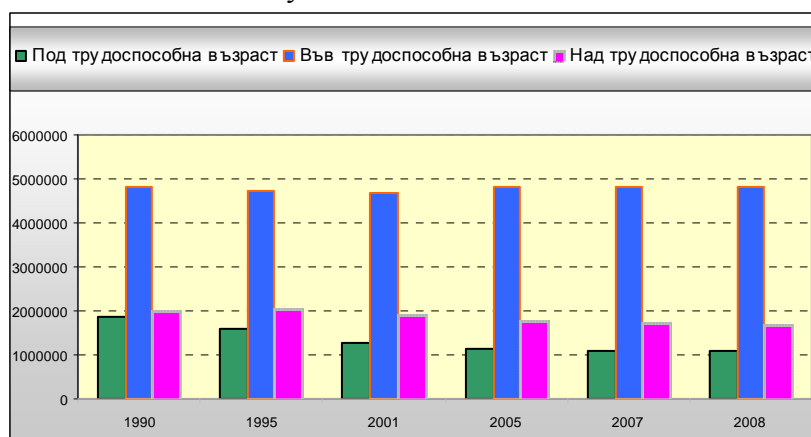
Продължава процесът на остаряване на населението, което естествено води до нарастване на показателя за неговата средна възраст. През 2001 г. този показател е бил 40.4, а през 2007 г. - 41.5 години. Сега средната възраст на населението общо за страната е 41.7 години. Процесът на остаряване се проявява както в селата, така и в градовете, като в селата средната възраст на населението е по-висока в сравнение с тази в градовете – съответно 45.4 и 40.1 години.

Тенденцията на остаряване на населението довежда до промени и в неговата основна възрастова структура - разпределение на населението под, във и над трудоспособна възраст. Влияние върху обхвата на населението във и над трудоспособна възраст оказва както остаряването на населението, така и законодателните промени в определянето на възрастовите граници на населението при пенсиониране¹.

Население под, във и над трудоспособна възраст

Година	Общо	Възrastови групи		
		под трудоспособна възраст - %	в трудоспособна възраст - %	над трудоспособна възраст - %
1990	100	21.6	55.5	22.9
1995	100	19.1	56.6	24.3
2001	100	16.3	59.2	24.5
2005	100	14.8	62.4	22.8
2006	100	14.6	62.8	22.6
2007	100	14.5	63.0	22.5
2008	100	14.5	63.2	22.3

Населението в трудоспособна възраст към края на 2008 г. е 4 806 хил. души или 63.2% от цялото население. В сравнение с предходната година тази категория население е намаляла с 11 хил. души.

Население под, във и над трудоспособна възраст (брой)

Населението над трудоспособна възраст през 2008 г. е 1 701 хил. души. Спрямо предходната година то е намаляло с близо 16 хил. души. Това се дължи не само на естественото движение на населението (смъртността), а и на изключването от тази категория на част от жените поради промяната във възрастовата граница за пенсиониране и отнасянето им към трудоспособното население.

¹ При изчисляване на населението в трудоспособна възраст за 2008 г. са включени мъжете на възраст от 16 до навършването на 63 години и жените на възраст от 16 до навършването на 59 години и шест месеца.

Продължава намалението на населението под трудоспособна възраст. През 2008 г. населението в тази възрастова категория възлиза на 1 100 хил. души и е намаляло с 6 хил. души спрямо предходната година,

2. Раждаемост на населението

Продължава нарастването на броя на ражданията в страната и повишаването на равнището на раждаемостта. През 2008 г. са регистрирани 78 283 родени деца с настоящ адрес в България, от които 77 712 (99.3%) са живородени. Мъртвородените са 571, от които 65% са извънбрачни. В сравнение с предходната година броят на живородените деца се е увеличил с 2 363, а на мъртвородените с 5 деца. Коефициентът на общата раждаемост е 10.2 ‰². Регистрираният брой живородени деца през 2008 г. е най-голям за последните 14 години, а коефициентът на раждаемост достига нивото на този от 1992 година.

Броят на живородените момчета (39 986) е с 2 260 по-голям от този на живородените момичета (37 726), или на 1 000 момчета се падат 943 момичета.

Увеличение на раждаемостта е регистрирана и в градовете, и в селата. По-младата възрастова структура на населението в градовете и относително поголемият брой родилни контингенти определят и по високата раждаемост на населението в тях - на 1 000 души от градското население се падат 10.8 живородени деца, а на 1 000 души от селското население - 8.7 живородени деца.

Раждаемостта в България вече е на равнището на раждаемостта в редица европейски страни³ като Гърция, Полша, Латвия, Румъния, Словакия и Швейцария. С по-ниска раждаемост са Германия, Австрия, Литва и Италия - около и под 9.5‰. Най-високо равнище на раждаемост от европейските страни (над 11‰) има в Ирландия (16.2‰), Франция (12.9‰) и Великобритания (12.7‰).

Коефициенти на раждаемост и естествен прираст на населението

Години	Раждаемост (на 1 000 души)	Естествен прираст (на 1 000 души)	Тотален коефициент на плодовитост ⁴
1990	12.1	-0.4	1.81
1995	8.6	-5.0	1.23
2001	8.6	-5.6	1.24
2005	9.2	-5.4	1.31
2006	9.6	-5.1	1.38
2007	9.8	-5.0	1.42
2008	10.2	-4.3	1.48

Тенденцията на нарастване на раждаемостта през последните четири години се дължи предимно на повишаването на плодовитостта на родилните контингенти,

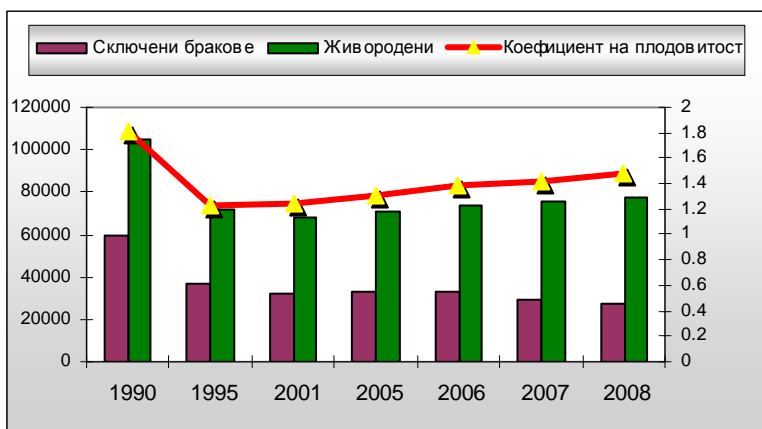
² Брой живородени деца на 1 000 души от средногодишния брой на населението.

³ Данните за другите държави се отнасят за 2007 г.; източник: сайт на Евростат - <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>.

⁴ Среден брой живородени деца, които би родила една жена през целия си фертилен период при запазване на установената повъзrastова плодовитост.

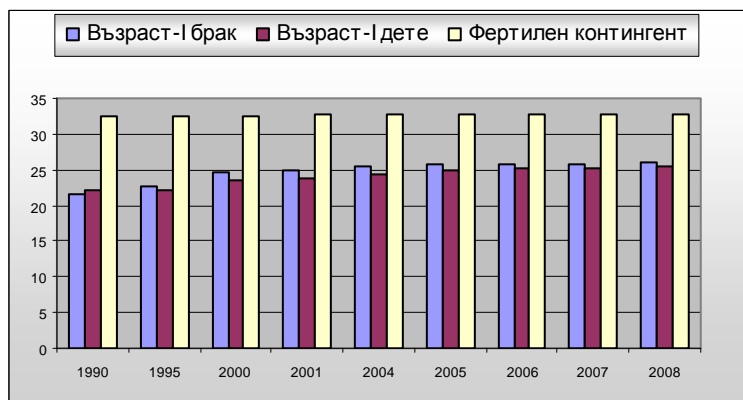
измерена чрез тоталния коефициент на плодовитост. Докато през 2001 г. средният брой живородени от една жена е бил 1.24 деца, то през 2007 г. той достига 1.42, а през 2008 г. - 1.48 деца. **Това е най-високата стойност на плодовитостта след 1992 г., когато коефициентът на плодовитост е бил 1.54 деца.** Трябва да се има предвид, че броят на жените във фертилна възраст намалява и се увеличава тоталният коефициент на плодовитост, което означава, че увеличеният брой на ражданията се дължи основно на отложени раждания и на раждания на деца от по-висок ранг.

През 2008 г. са регистрирани най-голям брой многоплодни раждания от 1975 г. досега - 985 раждания. При 953 от тях са родени по две деца, а при 32 - по три деца. Спрямо 2007 г. многоплодните раждания са с 87 повече или с 9.7%.

Сключени бракове и живородени деца (брой); коефициент на плодовитост (%)

От 1991–1992 г. започна да се формира тенденция на увеличаване на абсолютния брой и относителния дял на извънбрачните раждания. Техният относителен дял непрекъснато нараства от 18.5% през 1992 г. и достига 42.1% през 2001 и 50.2% през 2007 година. За 2008 г. броят на живородените извънбрачни деца е 39 694, или 51.1%. За 65.1% от извънбрачните раждания има данни за бащата, а за 17.8% от всички живородени деца бащата не е посочен.

Средна възраст на жените при сключване на I брак, раждане на I дете и на фертилните контингенти (в години)

Високата извънбрачна раждаемост е резултат от значителното нарастване на броя на съжителствата сред младите хора без оформен юридически брак. При сравняване на показателите за средната възраст на жените при раждане на първо дете (25.4 г.) и сключване на първи брак (26.1) се очертава тенденцията раждането на първото дете да предхожда сключването на брака.

3. Смъртност на населението

В общата смъртност на населението през 2008 г. се наблюдава намаление спрямо предходната година. Броят на умрелите лица е 110 523 души и е с 2 481 по-малък от този през 2007 г., а коефициентът на обща смъртност⁵ (14.5‰) е намалял с 0.3%.

Смъртността продължава да бъде по-висока при мъжете (15.8‰), отколкото при жените (13.3‰) и по-висока в селата (20.4‰), отколкото в градовете (12.1‰).

Коефициенти на обща, детска и преждевременна смъртност

Години	Обща смъртност - ‰	Детска смъртност - ‰ ⁶	Преждевременна смъртност - ‰ ⁷
1990	12.5	14.8	29.7
1995	13.6	14.8	28.3
2001	14.2	14.4	25.2
2005	14.6	10.4	24.6
2006	14.7	9.7	24.6
2007	14.8	9.2	24.1
2008	14.5	8.6	24.1

Преждевременната смъртност остава на същото ниво от 2007 г. - 24.1%. През предходните години този относителен дял е бил значително по-висок - 25.2% за 2001 г. и 24.6% за 2006 година. Следователно поддържането на високото равнище на смъртността се дължи на умиранията в по-високите възрасти.

В сравнение с европейските страни равнището на общата смъртност на населението в България е доста по-високо. С най-ниска смъртност са Ирландия - 6.4‰, Люксембург, Нидерландия и Швейцария - 8.1‰. Приблизително на същото равнище е смъртността във Франция и Испания - 8.4‰ и 8.6‰. За по-голямата част от страните на Европа нивото на смъртността е в границите между 9.0 и 10.2‰. В няколко държави (Румъния, Естония, Унгария и Литва) коефициентът на смъртност е между 11.7‰ - 13.5‰. България и Латвия са с еднакво високо ниво на обща смъртност.

След достигнатото високо равнище през 1997 г. - 17.5‰, коефициентът на детска смъртност непрекъснато намалява и през 2007 г. достигна 9.2‰. През 2008 г. в страната са умрели 668 деца на възраст до една година, а коефициентът на детска смъртност е 8.6‰. **Това е най-ниското равнище на детската смъртност за**

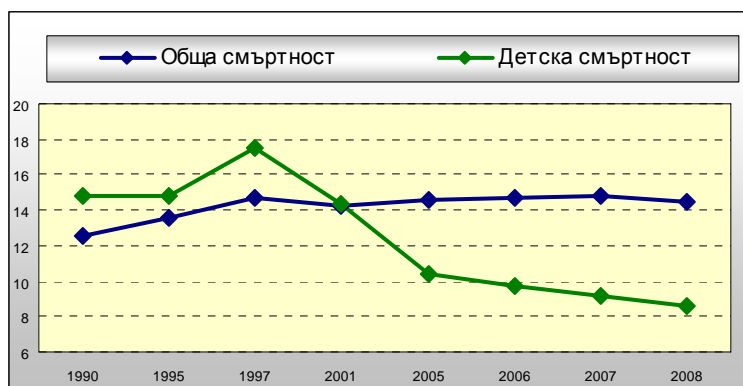
⁵ Брой умрели лица на 1 000 души от средногодишния брой на населението през годината.

⁶ Брой умрели деца на възраст под една година на 1 000 живородени деца.

⁷ Относителен дял на умрелите лица под 65-годишна възраст към общия брой на умрелите.

цялата история на демографската статистика в България. Намалението на този показател за детската смъртност се дължи на по-малкия брой умрели деца (с 22 спрямо 2007 г.) и преди всичко от нарастването на броя на родените деца през миналата година.

Независимо от положителната тенденция в намаляването на равнището на детската смъртност в страната, тя продължава да е **по-висока от тази в европейските държави.** В повечето от страните в Европа коефициентът на детската смъртност е между 3.0 и 5.0‰. Близка до тази в България е стойността на детската смъртност в Латвия (8.7‰). В Унгария, Полша, Литва, Словакия и Кипър нивото на този показател е в границите между 5.9 и 6.2‰. Само Румъния има по-висока стойност на показателя от този в нашата страна - 12.0‰.

Коефициенти на обща и детска смъртност (‰)

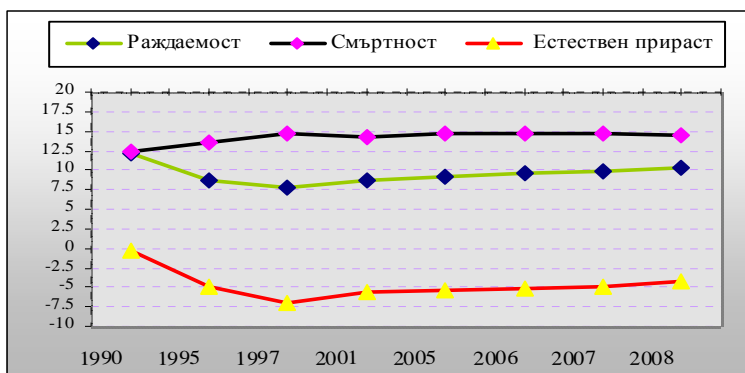
За страната средната продължителност на предстоящия живот при раждане за периода 2006 - 2008 г. е 73.0 години или с 0.3 години по-висока от тази за периода 2005 - 2007 година. При мъжете тя е 69.5 години, а при жените е с близо седем години по-висока - 76.6 години.

Средната продължителност на живота при мъжете в някои от европейските страни като Естония, Латвия и Литва е по-ниска, а в Унгария и Румъния е равна на тази в България. За всички останали страни показателят е с по-висока стойност и достига до 79 години. При жените средната продължителност на живота само в Румъния и Латвия е близка до тази в нашата страна. В Естония, Чехия, Унгария, Литва, Полша и Словакия средната продължителност на живота за жените е между 77 и 80 години. Във всички останали европейски страни е над 80 години, като във Франция и Испания е над 84 години.

4. Естествен прираст на населението

Разликата между ражданията и умиралията формира естествения прираст на населението. И тъй като от 1990 г. досега умират повече хора, отколкото се раждат, тази разлика е с отрицателна стойност, в резултат на което населението на страната непрекъснато намалява. През 2008 г. абсолютният брой на естествения прираст е минус 32 811 души. **Това е най-малкото намаление на населението в резултат на естествения прираст след 1995 година.** Стойността на коефициента на

естественния прираст е минус 4.3‰⁸. Той е с много голяма отрицателна стойност в селата - минус 11.7‰, докато в градовете е минус 1.3‰.

Раждаемост, смъртност и естествен прираст (‰)

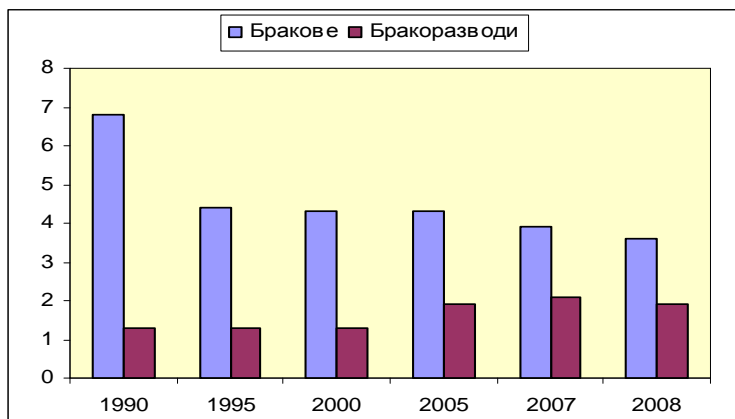
В Европа (освен нашата страна) с отрицателен естествен прираст на населението, но с по-ниски стойности, са Естония, Румъния, Германия, Унгария и Литва - от минус 1.2‰ до минус 4.0‰. С отрицателен естествен прираст на населението е и Латвия, като стойността му е еднаква със стойността на този в България. Всички останали европейски страни имат положителен естествен прираст със стойности от 0.2‰ в Словакия, Австрия и Гърция до 1.9‰ в Дания, Финландия и Белгия. Сравнително висок положителен естествен прираст има в Люксембург (3.4‰) и Франция (4.5‰). С най-висок естествен прираст е Ирландия (9.8‰).

5. Брачност и бракоразводност

През 2008 г. продължава да намалява броят на сключените бракове. През миналата годината са регистрирани 27 722 юридически брака, които са с близо 2 хил. по-малко от предходната година. От тях 78.8% са осъществени от населението в градовете. В селата са сключени 5 878 брака. Намаляването на броя на сключените юридически бракове се дължи на намаляване на броя на населението, способно да сключи брак (брачно население) и на все повече предпочитаното съвместно съжителство без оформен граждански брак сред младите хора.

През 2008 г. броят на регистрираните бракоразводи е 14 104 и е с 2 200 по-малък от този през 2007 година. Над 80% от тях се отнасят за градовете. Близо 60% от разводите са по взаимно съгласие, 26% са поради несходство в характерите, а за около 9% причината е фактическата раздяла.

⁸ Разлика между броя на живородените и броя на умрелите на 1 000 души от средногодишния брой на населението.

Коефициенти на брачност и бракоразводност (‰)

6. Вътрешна и външна миграция на населението

От 2007 г. механичното движение на населението включва лицата, които са променили настоящия си адрес в рамките на страната и извън нея.

През 2008 г. в преселванията между населените места в страната са участвали близо 123 хил. души, които са с 28 хиляди по-малко в сравнение с предходната година.

В резултат на преселванията между градовете и селата населението на селата е намаляло с близо 10 хил. души, респ. с толкова се е увеличило населението в градовете.

През 2008 г. официално пред органите на гражданска регистрация 2 112 лица са заявили за смяната на своя настоящ адрес в страната с нов в чужбина. За същата година 1 236 души са променили своя настоящ адрес в чужбина с нов настоящ адрес в страната. В резултат на двата потока на външната миграция населението на страната е намаляло с 876 души. Трябва да се има предвид, че външномиграционните потоци обхващат значително по-голям брой лица⁹.

7. Прогноза за развитие на населението

В Националният статистически институт е разработена тривариантна целева прогноза за демографското развитие на страната в перспектива до 2060 година. Вариантите на демографската прогноза са съобразени с методологията и количествените хипотези за възпроизводствените процеси на населението, разработени от Евростат.

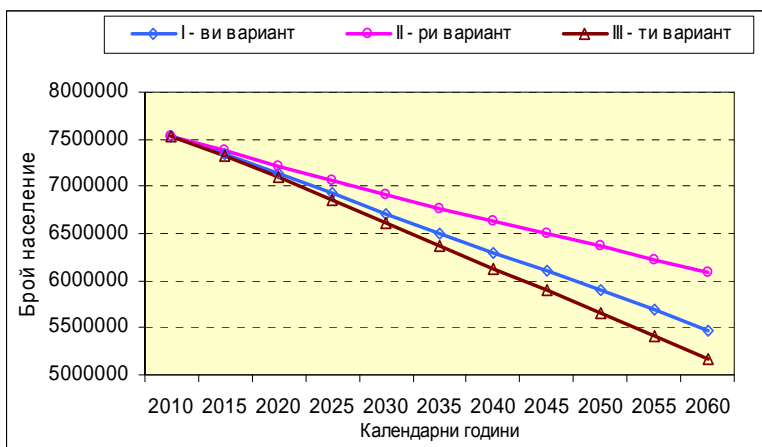
I вариант (цели). Този вариант е еквивалентен на разработената прогноза за България от Евростат. Той се определя като реалистичен и е съобразен с нормативните изисквания на Европейския съюз за демографското и социално-икономическото развитие на страните-членки. Според него населението на страната ще достигне около 7 137 хиляди през 2020 г., 6 302 хиляди през 2040 г. и 5 475 хиляди през 2060 година.

⁹ Тези данни не включват лицата, напуснали страната за повече от 1 г., без да са уведомили официално съответните органи.

II вариант (относително ускоряване). При този вариант се предполага, че демографско развитие ще протича при благоприятни социално-икономически процеси в страната. Според прогнозата населението на страната ще достигне около 7 220 хиляди през 2020 г., 6 634 хиляди през 2040 г. и 6 086 хиляди през 2060 година.

III вариант (относително забавяне). развитието на населението при този вариант е прогнозирано при хипотези за неблагоприятни социално-икономически процеси в развитието на страната. Според него, населението на страната ще достигне около 7 095 хиляди през 2020 г., 6 134 хиляди през 2040 г. и 5 166 хиляди през 2060 година.

Прогноза за населението в страната през периода 2010 - 2060 г.

Разработените прогнози имат конвергентен характер и отразяват общите тенденции в демографското развитие на страните в Европейския съюз. Тяхната реализация (ускорение или забавяне) в голяма степен зависи от формите за регулиране чрез осъществяваната демографска и социално-икономическа политика в страната, а също и от международните икономически условия.